



**СОБРАНИЕ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА
ПАРЛАМЕНТАРЕН ИНСТИТУТ**

ЈАКНЕЊЕ НА ТРАНСПАРЕНТНОСТА НА ПАРЛАМЕНТОТ
Достапност на информации за трошењето на буџетот
-тематска анализа-

Изработил: Петар Трајков

ноември, 2017 година

Вовед

Транспарентноста и отчетноста се два од осумте основни принципи на добро владеење.¹ Организацијата на Обединетите нации укажува дека транспарентноста значи дека одлуките се донесуваат и се спроведуваат законски и регуларно, а „подразбира дека доволно информации се достапни и дека тие се достапни во лесно разбирлив формат.“² Ваквата дефиниција покажува дека не е доволно една информација да биде објавена, туку и граѓаните да можат лесно да дојдат до неа и да ја разберат. Отчетноста пак подразбира дека институциите даваат извештај за сработеното пред граѓаните, а преку нивните извештаи граѓаните ќе можат да ги повикуваат институциите на одговорност за тоа како ги спроведуваат политиките, мерките, услугите и слично. Отчетноста не може да се оствари без транспарентност и владеење на право.³

Фискалната транспарентност претставува отвореност кон јавноста за структурата и функциите на Владата, намерите во фискалните политики, сметките на јавниот сектор и фискалните проекции. Според Меѓународниот монетарен фонд (ММФ) и Организацијата за економска соработка и развој (ОЕЦД), фискалната транспарентност во јавните финансии е главен елемент на доброто владино управување кое понатаму води кон макроекономска и фискална стабилност и е детерминанта за повисоки стапки на економски раст. Фискалната транспарентност може да служи и за рано идентификување на потенцијални ризици по фискалните резултати што пак води кон рано предупредување и соодветна фискална реакција при променети економски претпоставки.

Целта на оваа тематска анализа е да се нагласи важноста на транспарентност на парламентите преку **објавување на информациите поврзани со трошењето на буџетските средства, воедно и да ја прикаже состојбата на Собранието на Република Македонија и останатите парламенти на земјите во регионот во остварување на транспарентноста во буџетскиот процес**, со посебен осврт на надзорот и контролата над извршувањето на буџетот.

I. Отвореност на парламентите – транспарентност во објавувањето на буџетските информации

Во Декларацијата за отвореност на парламентите едно од главните начела е зајакнување на транспарентноста на парламентот. Еден од механизмите за да се постигне ова начело е преку усвојување на политики на проактивно објавување на информациите и материјалите на парламентот, како и повремено ревидирање на овие политики, со цел искористување на најдобрите практики. Парламентарните материјали вклучуваат информации за улогите и функциите на парламентот и информациите кои се создаваат во текот на законодавниот процес, вклучувајќи го и текстот на предлог-законите, амандманите, гласањето, парламентарната агенда и распоред, видео-снимки од пленарни седници и од седниците на комисиите, историски факти и сите други материјали што

¹ What is good governance? United Nations; Economic and Social Commission for Asia and the Pacific; <http://www.unescap.org/sites/default/files/good-governance.pdf>

² ibid

³ ibid

претставува дел од парламентарната архива, како што се извештаите создадени за или од страна на парламентот. Парламентите меѓу другото потребно е да доставуваат информации за раководењето и администрирањето на парламентот, парламентарните служби и сеопфатни и детални информации за буџетот. Исто така, парламентот треба да обезбеди и информации за потеклото, активностите и работата на пратениците, вклучително и информации според кои граѓаните би можеле да донесуваат заклучоци во врска со нивниот интегритет и чесност, како и потенцијалниот судир на интереси.⁴

Еден од принципите за зајакнување на транспарентноста на парламентите е објавување на информациите поврзани со трошењето на буџетските средства од страна на парламентите. Тие имаат одговорност да објавуваат сеопфатни, детални и лесно разбирливи информации за буџетот на државата, вклучувајќи ги минатите, тековните и проектираните приходи и расходи. Исто така, **парламентите имаат обврска да објавуваат податоци во врска со своите буџети, нивното извршувања, а вклучително и информации за тендерските постапки и склучените договори.** Овие информации потребно е да бидат целосно достапни, и истите да содржат резимеа или извештаи напишани на разбирлив и едноставен јазик, со цел полесна промоција пред граѓаните.⁵

Според ОЕЦД, „транспарентноста во јавните финансии помага за подобрена ефикасност во јавното трошење и поефтино меѓународно кредитирање, додека зголемената нетранспарентност води кон намалена фискална дисциплина“⁶. Буџетските пари се пари на граѓаните. Според тоа, **увидот во планирањето на трошењето на јавните пари претставува основно право на граѓаните.** Врз основа на информациите за тоа како извршната власт ќе ги распредели трошоците, граѓаните, пратениците, стручната јавност, граѓанските организации и бизнис секторот ќе имаат подобар увид во политичките приоритети и развојната политика за наредните неколку години⁷. Но, за учеството на јавноста во буџетскиот процес да биде ефективно, граѓаните мора да имаат пристап до сите буџетски трошење и ревизорски извештаи, преку информации обезбедени од страна на парламентот и извршната власт и тоа во отворен формат, лесни за обработка и анализа. Покрај обезбедувањето на сите буџетски информации, парламентите на своите интернетски страници потребно е да објавуваат и објаснувања за буџетските процеси, доставените предлози и амандмани, и комплетната документација во врска со прегледот на минатите и сегашните активности.⁸

Во Аргентина, двата дома на Парламентот се должни да ги објават своите буџети, јавните расходи на парламентот и договорите за јавни набавки. Двете дома на Парламентот во **Индија** содржат линкови до веб-страницата која вклучува детални информации на буџетот на парламентот. Буџетот на Индија

⁴ Декларација за отвореност на парламентите

<https://openingparliament.org/declaration/>

⁵ Ibid

⁶ OECD, Best Practices for Budget Transparency,

<http://www.oecd.org/governance/budgeting/Best%20Practices%20Budget%20Transparency%20-%20complete%20with%20cover%20page.pdf>

⁷ Миша, Поповиќ и Владимир, Мисев. „Буџетска транспарентност и отчетност во Македонија - Студија за јавна политика“ Скопје : ИНСТИТУТ ЗА ДЕМОКРАТИЈА „СОЦИЈЕТАС ЦИВИЛИС“- Скопје (ИДСЦС) декември, 2014 г. стр.4

⁸ Декларација за отвореност на парламентите

<https://openingparliament.org/declaration/>

подетално се разгледува од страна на парламентарните комисији, чии извештаи и препораки се исто така достапни на веб-страниците на домовите на парламентот. **Во Уганда, надлежното министерството ги свикува сите засегнати страни во буџетскиот процес, вклучувајќи го и парламентот и граѓанското општество.** На ваквите средби се споделуваат информации за економските перформанси на владата, како и достапните ресурси. Ова вклучува поставување на целта и задачи, како и преглед на напредокот постигнат во однос на претходната година. Во многу земји, највисоката ревизорска институција поднесува извештаи до парламентот, а нивните ревизорски извештаи, исто така, треба да бидат јавно објавени.⁹

Меѓу другото, постојат примери на добра практика за буџетска транспарентност надвор од парламентите. Во исполнувањето на обврските на отворено владино партнерство, Владата на **Бразил воспостави портал за транспарентност**, кој секојдневно се ажурира од 2010 година, во кој се доставуваат информации за извршувањето на федералниот буџет на јасен и разбирлив јазик. По донесувањето на новите закони во 2009 година, сите нивоа на власт мораа да ги објавуваат и ажурираат нивните податоци за извршување на своите буџети. **Во Чиле** пак, од 2006 година, сите државни и јавни институции се обврзани електронски да ги објавуваат трошењата на јавните фондови, склучените договори за јавни набавки и информациите за вработените.¹⁰

Со цел да се утврди во колкава мера парламентите во регионот се отворени и објавуваат информации за трошењето на јавните финансиски средства, српската организација **Центар за истражување, транспарентност и одговорност (ЦРТА), веќе трета година по ред го спроведува истражувањето „Индекс на отвореноста на парламентите во Србија и регионот“.** Една од целите на истражувањето е креирање на конкретни препораки за парламентите во Србија и регионот, кои ќе помогнат и овозможат унапредување на работата на парламентите и поголема отвореност за јавноста. Во табелата подолу дадени се резултати од истражувањето за земјите во регионот за 2016 година.¹¹

Табела 1. Индекс на отвореност на парламентот 2016 (Обезбедување информации за трошењето на буџетот)¹²

Транспарентносот на буџетските информации за работата на парламентот 2016						
	Србија	Црна Гора	Хрватска	БиХ	Македонија	Албанија
Буџет на парламентот за 2016	√	√	√	√	√	√

⁹Официјалната интернетска страница на организацијата Отворено владино партнерство <https://www.opengovpartnership.org/about/working-groups/legislative-openness-0>

¹⁰ Декларација за отвореност на парламентите <https://openingparliament.org/declaration/>

¹¹ indeks otvorenosti parlamenata 2016. – srbija i region 30.08.2016. <http://otvoreniparlament.rs/istrazivanje/14>

¹² Indeks otvorenosti parlamenata 2016. srbija i region avgust,2016 <http://otvoreniparlament.rs/uploads/istrazivanja/Indeks%20otvorenosti%20parlamenata%202016.%20%E2%80%93%20Srbija%20i%20region.pdf>

Буџет на парламентот за 2015 и 2014	√	√	√	√	√	√
Детален буџет (табеларно и наративно)	√	X	√	X	√	X
Полугодишен извештај за потрошени средства	X	√	X	X	X	√
Годишен извештај за потрошени средства	√	√	√	√	√	√
План за јавни набавки за 2016	√	√	√	√	X	X
Повик и одлуки за јавни набавки	√	√	X	√	X	X
Договори и анекси за јавни набавки	X	√	√	X	X	X

II. Македонија и регионот во процесот на буџетска транспарентност

Постојат голем број докази дека најдобар начин за ефикасно управување со јавните финансии преставуваат буџетски системи кои се транспарентни, отворени за вклучување на јавноста и кои имаат ригорозни супервизорски институции. Буџетската транспарентност е еден од клучните аспекти на современото демократско владеење. Во Македонија во ограничен дел, мерките за споделување на информации и податоци со јавноста се регулирани и гарантирани со два закони, **Законот за слободен пристап до информации од јавен карактер**¹³ донесен во 2006 година, со кој се обезбедува јавност и отвореност во работењето на имателите на информации и **Законот за користење на податоците од јавниот сектор** донесен во 2014 година, што ги обврзува институциите на својата веб страница да ги објават податоците кои ги создаваат и тоа во читлив формат.¹⁴ Крајната цел на оваа новина е „зголемена отчетност и транспарентност на јавниот сектор“.¹⁵

Според Организацијата за економска соработка и развој (ОЕЦД) буџетската транспарентност е дефинирана како „целосна и навремена достапност и отвореност на сите релевантни фискални информации на систематски начин.“¹⁶ Во Република Македонија Законот за буџетите конкретно ја дефинира транспарентноста како „достапност на јавноста во сите фази на подготвување и извршување на буџетот“.¹⁷ Според овој закон буџетите во Македонија „се извршуваат во согласност со начелата на сеопфатност,

¹³ Законот за слободен пристап до информации од јавен карактер („Службен весник на Република Македонија“ број 13/2006, 86/2008, 6/10, 42/14 и 148/15), http://www.komspi.mk/?page_id=6872

¹⁴ Миша, Поповиќ и Владимир, Мисев. „Буџетска транспарентност и отчетност во Македонија - Студија за јавна политика“ Скопје : ИНСТИТУТ ЗА ДЕМОКРАТИЈА „СОЦИЈЕТАС ЦИВИЛИС“- Скопје (ИДСЦС) декември, 2014 г. стр.7-8

¹⁵ ЗАКОНОТ ЗА КОРИСТЕЊЕ НА ПОДАТОЦИТЕ ОД ЈАВНИОТ СЕКТОР; „Службен весник на Република Македонија“, бр. 27 од 05.02.2014 година

¹⁶ OECD Best Practices for Budget Transparency, стр.7, Organization for Economic Co-operation and Development.Paris,2002 <http://www.oecd.org/governance/budgeting/Best%20Practices%20Budget%20Transparency%20%20complete%20with%20cover%20page.pdf>

¹⁷ЗАКОН ЗА БУЏЕТИТЕ („Службен весник на Република Македонија“ бр.64/05, 04/08, 103/08,156/09, 95/10, 180/11 и 171/12)

специфичност, економичност, ефикасност, ефективност, транспарентност и сигурно финансиско управување.¹⁸ Оттука, Министерството за финансии е обврзано извештаите за извршувањето на Буџетот на Република Македонија на месечна основа да ги објавува на својата веб-страница. Законот за Буџет, исто така, подразбира сеопфатност на буџетот, која е дефинирана како буџетско начело и подразбира прикажување на сите приходи и други приливи, расходи и други одливи, заедно со роковите за доставување и објавување на горенаведените четири документи. Според овој преглед на законски обврски, без оглед на тоа од каде конкретно се влече обврската, може да се заклучи дека државните институции, односно буџетските корисници се обврзани информациите и податоците кои се однесуваат на нивните програми, стратегии, буџети, трошења и слично да ги објавуваат и да бидат достапни до јавноста. Буџетот на една државна или јавна институција, исто како и нејзината програма, е информација што ја создала или со која располага институцијата, па оттаму е должна да го објави и да го направи достапен до јавноста.¹⁹

Во еден современ систем на јавни финансии, покрај извршната власт која го подготвува и извршува буџетот, јасна е и функцијата на пратениците како народни избраници во донесување на финансискиот план на државата, но и во надзорот на негово извршување. Собранието го има, меѓудругото, екс-пост инструментот во улогата на Државниот завод за ревизија²⁰ за оценка дали извршната власт работи во согласност со законите и прописите и дали го троши буџетот за утврдени цели и намени, односно дали граѓаните на Република Македонија ја добиваат вистинска вредност за потрошените пари²¹.

Улога на Собранието е да обезбеди дека планирањето на буџетот ќе се извршува врз основа на потребите на граѓаните. Оттука, Собранието треба да има клучна улога во текот на различните фази на буџетскиот процес. Клучната фаза на буџетскиот процес во Собранието, т.е. фазата на усвојување, започнува откако Владата го доставува Предлог-буџетот на Република Македонија до Собранието кој задолжително се разгледува на собраниската комисија за финансирање и буџет и законодавно-правната комисија, но има воспоставено пракса и сите останати комисии да го разгледуваат Предлог-буџетот во однос на својот делокруг на работа.²² Пратениците преку јавните расправи и работата во собраниските комисии имаат отворена можност да дадат предлози, да предложат измени на Предлог-буџетот и Законот за извршување на Буџетот на Република Македонија за соодветната година. Собранието го има последниот збор во усвојувањето на расходите и приходите, како и на мерките за прибирање на буџетските приходи пред истите формално да станат дел од Буџетот на Република Македонија за следната година.²³

¹⁸ Ибид.

¹⁹ Миша, Поповиќ и Владимир, Мисев. „Буџетска транспарентност и отчетност во Македонија - Студија за јавна пптика“ Скопје : ИНСТИТУТ ЗА ДЕМОКРАТИЈА „СОЦИЕТАС ЦИВИЛИС“- Скопје (ИДСЦС) декември, 2014 г. стр.10

²⁰ Интернетска страна на Државниот завод за ревизија, http://dzt.mk/Uploads/RIRACNIK_Voved_vo_revizorski_izvestai_MKD.pdf (пристапено на 07.07.2017г.)

²¹ Марјан, Николов и Габриела, Димовска. „Студија за подобрување на буџетскиот процес во Република Македонија“, Скопје: Центар за економски анализи – ЦЕА, 2014 г. стр.20

²² ДЕЛОВНИК НА СОБРАНИЕТО НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА (пречистен текст)

<http://www.sobranie.mk/content/Delovnik%20na%20RM/DelovniknaSRMPrecistentekstAvgust13.pdf>

²³ Симјановска, Александра. „АНАЛИЗА И ПРОЦЕНКА НА БУЏЕТСКИОТ ПРОЦЕС И РЕФОРМИТЕ ВО БУЏЕТСКИТЕ ПОЛИТИКИ ОД АСПЕКТ НА РОДОВАТА РАМНОПРАВНОСТ“ Скопје: Министерство за труд и социјална политика и UN Women, 2013 год. стр.47

http://www.mtsp.gov.mk/WBStorage/Files/analiza_budxet_mkd.pdf

Парламентите често се критикувани дека се најслаби токму во контролата и во испитувањето на јавните пари. Ова воедно се однесува и на Собранието на Република Македонија, кое во голема мера се потпира на значењето на независната ревизија и на извештаите на Државниот завод за ревизија (ДЗР). **Контролата на трошењето на јавните пари директно ја врши Државниот завод за ревизија**, како независно и самостојно тело кое одговара **пред Собранието, преку доставување на годишниот извештај за извршените ревизии и за својата работа најдоцна до 30 јуни во тековната година за претходната година**, по што Собранието на Република Македонија го разгледува извештајот во кој се прикажани сумарни резултати од неговата работа и по истиот усвојува заклучоци²⁴. **Конечните извештаи на ДЗР за работата на одделни органи на државата не се дискутираат во рамки на Собранието**, иако тие, во принцип, ги содржат суштинските информации за спроведување на парламентарната контрола врз трошењето на јавните пари.²⁵

Собранието на Република Македонија, а и другите парламенти од регионот треба да афирмираат принцип на финансиска јавност и отвореност. Парламентите најчесто не ги задоволуваат ниту минималните меѓународни стандарди на буџетска транспарентност кои налагаат достапност на финансиските документи за јавноста. Официјалните веб страници на повеќето парламенти не содржат информации за буџетите за претходните три години. Дополнително, голем дел од нив не ги објавуваат завршните сметки. Парламентите треба да вршат контрола на јавните трошоци во текот на годината и да објавуваат полугодишни извештаи за трошењето на буџетот.²⁶

II.1. Меѓународни оценки за буџетската транспарентност на Република Македонија и земјите во регионот

На светско ниво Иницијативата за отворен буџет (ОБИ)²⁷, преку Индексот за буџетска отвореност, ја мери транспарентноста и отвореноста на владите во поглед на нивните буџети. Оваа глобална иницијатива за истражување и промовирање на буџетските практики, буџетската транспарентност, отвореност за вклучување на јавноста во буџетскиот процес и капацитетот на надзорните институции има исклучителна важност за мала, отворена, пост-транзициска економија на патот кон зајакнување на своите капацитети и имплементирање на добри практики кои се однесуваат на буџетот/буџетскиот процес.

Оцената на Македонија е 35 од вкупно 100, и таа е умерено пониска од глобалниот просек кој изнесува 45, и останува непроменета во однос на 2012 година, што би значело дека Владата објавува минимални информации за буџетот. Според податоците од графиконот 1, може да се констатира дека Македонија е најслабо рангирана во регионот, додека Словенија има најдобра оценка од 68.

Графикон 1. Буџетска транспарентност во регионот мерена преку Индексот на отворен буџет (Open Budget Index)²⁸

²⁴ ЗАКОН ЗА ДРЖАВНАТА РЕВИЗИЈА, Сл. весник на РМ. бр. 07-2001/1 од 6 мај 2010 година

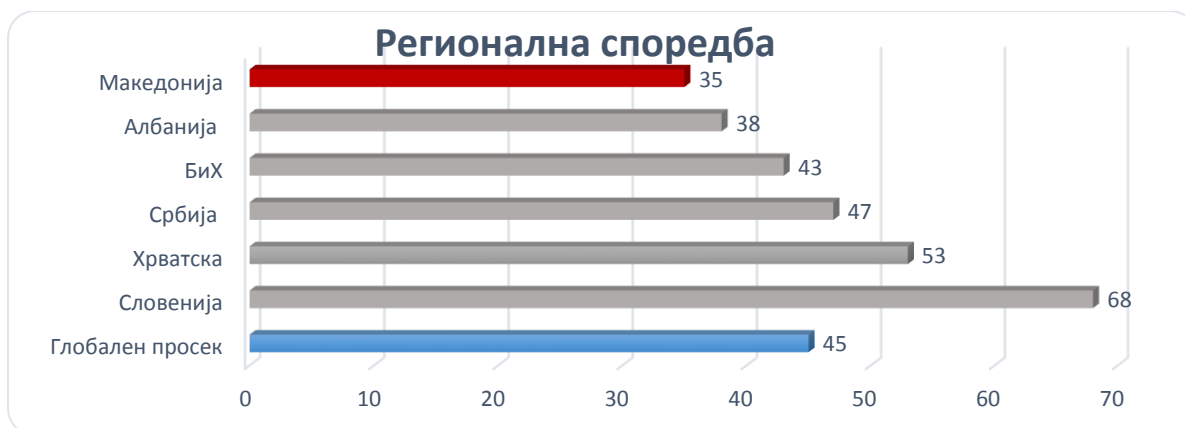
²⁵ Корунувска Аврамовска, Неда. „Парламентарната контрола над Владата во Република Македонија, Скопје: Фондација отворено општество - Македонија, ноември 2012 година, стр. 31-32

²⁶ Нада Наумовска и Данче Даниловска. „Отвореност на Собранијата во регионот и Македонија“, Скопје: Метаморфозис, април 2017г. стр.4 <http://metamorphosis.org.mk/wp-content/uploads/2017/.pdf>

²⁷ International Budget Partnership, Washington D.C. (пристапено на 21.06.2017г.)

<http://www.internationalbudget.org/budget-work-by-country/findgroup/group-data/?country=mk>

²⁸ Интернетска страна на International budget partnership Washington DC



0-20 оскудни 20-40 минимални 40-60 ограничени 60-80 значителни 80-100 екстензивни

Табела 2. Достапност на документи во регионот (Open Budget Index)²⁹

2016	Србија	Словенија	Хрватска	Б и Х	Македонија	Албанија
Пред буџетска изјава						
Предлог Буџет на извршна власт						
Донесен буџет						
Граѓански буџет						
Извештаи во текот на годината						
Полугодишен извештај						
Годишен извештај						
Ревизорски извештај						

Објавени

Подготвени за инерни потреби

Не подготвени/доцна

Доказите укажуваат дека транспарентноста сама по себе не е доволна за подобрување на управувањето, туку дека и учеството на јавноста во буџетскиот процес може да ги зголеми позитивните исходи поврзани со подобрување на буџетската транспарентност. При мерењето на **учеството на јавноста**, Анкетата за отворен буџет го оценува степенот до кој Владата обезбедува можности за јавноста да се вклучи во буџетските процеси. Оценката за Македонија 6 од 100 укажува дека обезбедувањето на можности за јавноста да се вклучи во процесот на буџетирање е слаба. Оваа оценка е пониска од глобалната просечната оценка која изнесува 25.

<http://www.internationalbudget.org/budget-work-by-country/findgroup/group-data/?country=mk>

²⁹ Интернетска страна на *International budget partnership* Washington DC

<http://www.internationalbudget.org/budget-work-by-country/findgroup/group-data/?country=mk>

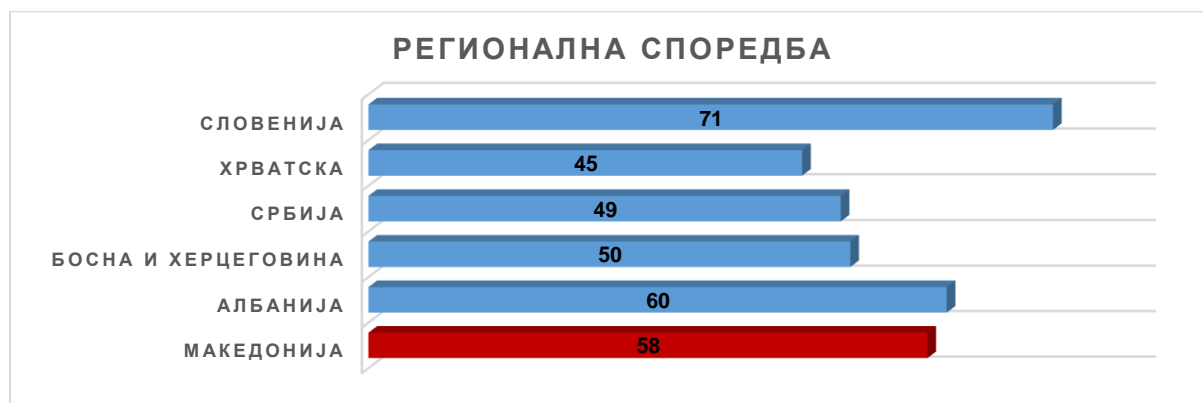
Анкетата за отворен буџет го испитува и степенот до кој Собранието на Република Македонија (законодавната власт) и Државниот завод за ревизија се способни да обезбедат ефективен **надзор на буџетот**.

Во табелата подолу е даден приказ на степенот до кој законодавната власт и државниот завод за ревизија во земјите во регионот се способни да обезбедат ефективен **надзор на буџетот**.

Табела 3. Надзор на буџетот од страна на парламентите и ДЗС (Open Budget Index)³⁰

Надзор на буџетот	Србија	Словенија	Хрватска	Б и Х	Македонија	Албанија
Од страна на парламентот	42/100 - соодветен	67/100 - соодветен	27/100 - слаб	37/100 - ограничен	42/100 - ограничен	49/100 - ограничен
Од страна на ДЗР	67/100 - соодветен	83/100 - соодветен	92/100 - соодветен	83/100 - соодветен	100/100 - соодветен	92/100 - соодветен

Графикон 2. Степен на официјален надзор на буџетот од страна на институциите (Open Budget Index 2015)³¹



Собранието на Република Македонија има ограничен надзор во текот на фазата на планирање на буџетскиот циклус и слаб надзор во фазата на имплементација на буџетскиот циклус. Пред-буџетска дебата немало, а и според законот и во пракса, Собранието не се консултира пред трошењето на непредвидените приходи како и за користење на средствата за непредвидени трошоци кои не се идентификувани во донесениот Буџет. Државниот завод за ревизија (ДЗР) обезбедува соодветен надзор на буџетот.³² Од Графиконот погоре може да се забележи дека Македонија има средна оцена од 58, што значи дека има ограничен надзор од страна на институциите, и е рангирана веднаш зад Словенија, која има најдобар рејтинг од земјите во регионот (71), со суштински надзор и Албанија со исто така ограничен надзор (60).

³⁰ Интернетска страна на *International budget partnership Washington DC*
<http://www.internationalbudget.org/budget-work-by-country/findgroup/group-data/?country=mk>

³¹ Интернетска страна на *International budget partnership Washington DC*
<http://www.internationalbudget.org/budget-work-by-country/findgroup/group-data/?country=mk>

³² International Budget Partnership, Washington D.C.
<http://www.internationalbudget.org/budget-work-by-country/findgroup/group-data/?country=mk> (пристапено на 07.11.2017г.)

ЛИСТА НА ИЗВОРИ

1. Буџетска транспарентност и отчетност во Македонија; Студија за јавна политика; ЦЕНТАР ЗА ЕКОНОМСКИ АНАЛИЗИ (ЦЕА) ИНСТИТУТ ЗА ДЕМОКРАТИЈА „СОЦИЕТАС ЦИВИЛИС“- Скопје (ИДСЦС) Миша Поповиќ, Владимир Мисев декември, 2014 г.
2. The Fiscal Transparency Code <http://www.imf.org/external/np/fad/trans/index.htm>
3. OECD Best Practices for Budget Transparency, Organization for Economic Co-operation and Development. Paris, 2002 <http://www.oecd.org/governance/budgeting/Best%20Practices%20Budget%20Transparency%20%20complete%20with%20cover%20page.pdf>
4. Официјалната интернетска страна на Државниот завод за ревизија, http://dzt.mk/Uploads/RIRACNIK_Voved_vo_revizorski_izvestai_MKD.pdf
5. Студија за подобрување на буџетскиот процес во Република Македонија; Маријан Николов, Габриела Димовска; Скопје 2014;
6. Законот за слободен пристап до информации од јавен карактер („Службен весник на Република Македонија“ број 13/2006, 86/2008, 6/10, 42/14 и 148/15), http://www.komspi.mk/?page_id=6872
7. Официјалната интернетска страна на организацијата Отворено владино партнерство
8. <https://www.opengovpartnership.org/about/working-groups/legislative-openness-0>
9. Декларација за отвореност на парламентите <https://openingparliament.org/declaration/>
10. Официјалната интернетска страница на International Budget Partnership <http://www.internationalbudget.org/budget-work-by-country/findgroup/group-data/?country=mk>
11. ДЕЛОВНИК НА СОБРАНИЕТО НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА (пречистен текст) <http://www.sobranie.mk/content/Delovnik%20na%20RM/DelovniknaSRMPrecistentekstAvgust13.pdf>
12. ЗАКОН ЗА ДРЖАВНАТА РЕВИЗИЈА, Сл. Весник бр. 07-2001/1 од 6 мај 2010 година
13. Парламентарната контрола над Владата во Република Македонија, Неда Коруновска Аврамовска, Скопје, ноември 2012 година
14. Закон за Собранието на Република Македонија <http://www.sobranie.mk/zakon-za-sobranieto-na-rm.nspk>
15. ЗАКОН ЗА БУЏЕТИТЕ (Службен весник на Република Македонија бр.64/05, 04/08, 103/08, 4/08, 103/08, 156/09, 95/10 156/09, 95/10, 180/11 и 171/12 и 171/12 и 171/12)
16. Отвореност на Собранијата во регионот и Македонија, Нада Наумовска / Данче Даниловска, Скопје, април 2017 <http://metamorphosis.org.mk/wp-content/uploads/2017/.pdf>